

Kulje kanssani, minun ehdoillani

Arvio teoksesta Räsänen, Tuomas & Nora Schuurman toim. *Kanssakulkijat. Monilajisten kohtaamisten jäljillä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2020. 402 s. ISBN 978-951-858-225-3.

Iida Kalakoski

Ihmisen paradoksaaliset eläinsuhteet

Tätä kirjoittaessani viereisellä nojatuolilla nukkuu pian 19-vuotias kissavanhus, joka on elämässäni kulkenut kanssani läpi monien muuttojen ja muutosten. Ihmisen suhde eläimiin on paradoksaalinen. Olen ollut kasvissyöjä 17-vuotiaasta lähtien, mutta lemmikkini, huvieläin, ei sitä ole. Ruokin eläintäni eläimillä, vaikken itse niitä söisi. Ja miten raskaalta tuntuukaan ajatella vääjäämättömästi lähestyviä jäähyväisiämme, erityisesti siksi, että omistajan on usein tehtävä ratkaisu lemmikkinsä kuolemasta itse. Ajatus tuo ihmisen ja eläimen väliset valtasuhteet kourintuntuvasti lähelle.

Eläimet ja niiden oikeudet ovat osa jokaisen ihmisen arkipäivää. Moni kykenee syömään lihaa ja eläinperäisiä tuotteita pohtimatta tuotantoeläinten kohtelua, vaikka kauhistelisi menneiden aikojen eläintaisteluiden raakalaismaisuuutta tai vaikkapa yksittäisen nykyaikaisen harjoittamaa ja dokumentoimaa eläinrääkkäystä. FT, dosentti Tuomas Räsänen ja YTT, dosentti Nora Schuurmanin toimittama tieteellinen artikkelikokoelma *Kanssakulkijat: Monilajisten kohtaamisten jäljillä* tarkastelee ihmisen ja muunlajisten eläinten usein paradoksaalisiakin suhteita, kohtaamisia ja yhteiseloja yhteensä 16 tutkimusartikkelin verran. Erittäin monipuolinen näkökulmien ja kirjoittajien joukko käsittää aloja muun muassa arkeo-osteologiasta kasvatustieteeseen, historian tutkimuksesta filosofiaan ja etnologiasta tulevaisuudentutkimukseen. Räsänen ja Schuurmanin mukaan (s.7–8) tarve tutkia vuorovaikutustamme eläinten kanssa ihmistieteisestä näkökulmasta on seurausta eläinkysymysten yhteiskunnallisesta merkityksestä, joita kuvastavat muun muassa kasvisruuan suosion kasvu, lemmikkieläinten yleistymisen ja keskustelu lajikadosta.

Teoreettisesti kirja kytkeytyy kansainvälisestäkin kasvavaan tutkimuskenttään ja posthumanistiseen ajatteluun, jotka tarkastelevat eläinten toimijuutta ja kyseenalaistavat ihmisen erityisaseman muihin eläimiin nähden. Eläimiä on aiemmin tutkittu pääasiassa luonnontieteissä, mutta eläimiin kohdistuvan huomion kasvu

yhteiskunnallisessa keskustelussa on luonut tarpeen tutkia ihmisen ja eläinten vuorovaikutusta myös ihmistieteiden näkökulmasta. Kulttuurinen ja yhteiskuntatieteellinen kiinnostus eläimiin on kasvanut 2000-luvun aikana voimakkaasti niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Voidaan puhua erityisestä eläinkäanteestä, jolle tyypillistä on eläinten näkeminen aktiivisina toimijoina, ei vain ihmistoiminnan kohteina.

Kuvaavaa eläinkäanteen nuoruudelle ja ajankohtaisuudelle on, ettei kirjan johdannossa esitellä tutkimussuuntaa määrittäviä avainteorioita tai -teoksia – ainakin lukija tulkitsee, ettei sellaisia ole vielä syntynytkään. Tutkimussuunnan tuoreudesta ja vakiintumattomuudesta kertonee myös tutkimusmenetelmien ja käytettyjen aineistojen moninaisuus. Esimerkiksi FT Taina Syrjämaa on tutkinut kissojen elämää 1800-luvulla perhealbumien valokuvien kautta. TaM Maija Esko tarkastelee eläinten roolia opettajankoulutuksessa hyödyntäen opetustilanteissa tehtyjä havaintoja ja tallenteita sekä niiden pohjalta käytyjä keskusteluja. FT Otto Latva puolestaan on tutkinut merenelävien rantautumista suomalaisten ruokapöytiin muun muassa ruokakauppojen mainoksia ja ruoka-aiheisia lehtijuttuja tarkastelemalla. Aineistojen ja lähestymistapojen kirjo on siis laaja, lainaten jo vakiintuneemmilta tutkimusaloilta.

Kirjan nimi viittaa kanssakulkijuuteen ja johdannossa todetaan teoksen keskittyvän sellaiseen yhteiseloön, joka tuottaa jotain hyvää eläimelle, ihmiselle tai molemmille (s. 9). Eläinten kaltoinkohtelu on jätetty tietoisesti kirjan teemojen ulkopuolelle, sillä toimittajien mukaan tällaista kirjallisuutta on jo paljon. On silti mielenkiintoista, että eläinten välineellisyys on luettavissa kirjan positiivisinkin sävyisistä artikkeleista, joko suoraan tai rivien välistä. Juuri tämä näennäisen kepeä lähestymistapa tuntui erinomaisen väkevältä: hyvää tarkoittavassakin kumppanuudessa on useimmiten ihmiskeskeiset motiivit ja näkökulmat.

Eläimet kohteina, toimijoina ja historiassa

Kanssakulkijat-kirjan teemat osoittavat, miten ihmisten ja eläinten välisten kohtaamisten luonne vaihtelee riippuen siitä, onko eläin villieläin, lemmikkieläin vai tuotantoeläin. Lisäksi eläinten luokittelu hyödyllisiin ja hyödyttömiin, on kautta aikain vaikuttanut ihmisen suhtautumiseen ja toimenpiteisiin kutakin kategoriaa kohtaan. FT Timo Vuorisola ja VTT Markku Oksanen toteavat eläinluokituksia käsittelevässä artikkelissaan, että eri aikakaudet ja kulttuurit tuottavat erilaisia luokituksia eläinten haitallisuudesta ja hyödyllisyydestä ja että nykyisissä kategorioissa korostuvat tarve ilmastonmuutoksen hillintään ja luonnon ihmiselle tuottamat ekosysteemipalvelut (s. 24).

VTT, eläinoikeustutkija Birgitta Wahlbergin artikkeli ”Eläinten oikeudellinen asema ja perusoikeudet ihmisen toiminnan ohjaajina” on hieman kuivakkaasta otsikostaan huolimatta eräs kirjan tärkeimmistä teksteistä. Käsitellessään hyvinvointiparadigmaksi kutsumaansa ilmiötä, Wahlberg tulee kuvailleeksi koko ihmis-eläinsuhteisiin kytkeytyvän paradoksin. Eläinsuojelun lähtökohta on useimmiten varsin ihmiskeskeinen ajatus siitä, että ihmisellä on oikeus käyttää eläimiä hyväkseen. Laeilla ja asetuksilla pyritäänkin vain varmistamaan, että hyväksikäyttö ei tuottaisi eläimelle kohtuutonta kärsimystä. Wahlbergin artikkeli on sijoitettu aivan kirjan loppuun, vaikka

sen esittelemät koko kirjan kannalta keskeiset arvorakennelmat olisi kannattanut sijoittaa aivan kirjan alkupuolelle, kenties sen avausartikkeliksi.

Kanssakulkijat jakautuu kolmeen osaan: I ”Tieto, tiede ja koulutus”, II ”Kodin ja työn arki” sekä III ”Etiikka ja hoiva”. Ensimmäisessä osiossa tarkastellaan, miten eläimiä tutkitaan ja on tutkittu, ja miten tietoa välitetään suurelle yleisölle. Toinen osio keskittyy eläinten rooliin ihmisten arjessa ja kolmas osio käsittelee ihmisten eläimiin ja eläinten ihmisiin kohdistamaa hoivaa. Jaottelu on sinänsä looginen, mutta tunnistin lukiessani mahdollisuuden myös toisentyypiseen teemoitteluun. Ensinnäkin kirjassa käsitellään *eläinten kohteluun* liittyviä kysymyksiä, kuten jo mainitussa Wahlbergin artikkelissa, Schruumanin lemmikkieläinten lopettamiseen liittyvässä artikkelissa, Räsäsen merikotkien suojeluliikkeen syntyä käsittelevässä artikkelissa tai Vuorisolan ja Oksasen eläinten luokittelua käsittelevässä artikkelissa. Toisena teemana nousee esiin *eläinten toimijuus* ihmisten rinnalla. Tällaista tematiikkaa voi tunnistaa ainakin Dr. artium Jukka Nyysösen poronhoidon tutkimusta tarkastelevassa artikkelissa, Eskon eläimiä opettajankoulutuksessa käsittelevässä artikkelissa sekä FT Jussi Lehtosen avustajaeläimiin liittyvässä artikkelissa. Kolmantena teemana näyttävät eräänlaiset historiakatsaukset, joissa *eläimiin liittyvä historia* kertoo myös, tai jopa ennen kaikkea, ihmisten historiaa. Näin on esimerkiksi FT, dosentti Taija Kaarlenkasken lypsykoneiden käyttöönottoa käsittelevässä artikkelissa, jossa tarkastellaan, kuinka karjanhoitajien, lehmien ja lypsykoneiden toimijuudet muotoutuivat lypsykoneiden käyttöönoton myötä. Vastaavasti Latvan artikkelissa ”Näköaloja tursaiden, kalmareiden ja suomalaisten yhteiseen lähimenneisyyteen” sivutaan historiaa niin suomalaisten ruokailutottumusten kuin matkailunkin osalta.

Monilajisuus yhdistää osajia ja näkökulmia

Kirja tarjoaa hengästyttävän moninaisen kokoelman erilaisia näkökulmia ihmisten ja eläinten välisiin kohtaamisiin. Lehtosen tulevaisuuteen tähtäävä artikkeli ”Avustajaeläimet ja ikäihmiset tulevaisuudessa: skenaarioita 2040-luvulle” on sinänsä mielenkiintoinen ja uusia näkökulmia avaava päätös teokselle, mutta kaipasin teoksen loppuun jotain summaavaa ja esitettyjen, hyvin erilaisten näkökulmien jäsentämistä helpottavaa tekstiä. Vaikka eläinten kaltoinkohtelun tai ihmisten aiheuttaman lajikadon kaltaisten teemojen tietoinen rajaaminen kirjan näkökulmista on sinänsä perusteltua, se herättää lukijassa myös hämmennystä. Kaipaamani yhteenvetoartikkeli olisi voinut muistuttaa näistä linjanvedosta ja vinkata aihepiiriin keskittyvää jatkolukemista. Mutta tällaisenaakin kokonaisuus oli todella mielenkiintoinen, monipuolinen ja jollain tavalla myös lohdullisen lämminhenkinen: se on tiedekirja, joka nosti monta kertaa hymyn huulille, vaikka herätti myös monia muita tunteita. Kirja sopii poimien monenlaisille lukijoille, olipa lukija sitten kiinnostunut lemmikkikulttuurista tai karjanhoidon tai luonnonsuojelun historiasta.

Oma ammatillinen taustani arkkitehtina ei ehkä ole aivan lajienvälisten kohtaamisten ytimessä, vaikka arkkitehdit suunnittelutyönsä kautta usein tuhoavat, esimerkiksi täydennysrakentamishankkeiden myötä, eläimille suotuisia ympäristöjä. Luonnon monimuotoisuus ja myös kaupunkiluonnon merkitys on kuitenkin tärkeä osa-alue kaupunkisuunnittelussa ja erilaisten viherkattoratkaisujen myötä pyritään myös rakennussuunnittelun tasolla tuottamaan elinympäristöjä esimerkiksi pölyttäjille.

Onkin selvää, että posthumanismi alkaa nostaa päätään myös arkkitehtuurikeskusteluissa. Uskonkin, että monilajisuus kytkeytyy tavalla tai toisella myös monien muiden elämänpiiriin, työnkuvaan tai tutkimusalueille. Kenenkään ei pitäisi ummistaa katsettaan siltä tosiasialta, että maapalloa asuttavat ihmisten lisäksi lukuisat muutkin eläinlajit, joiden elämään ihminen tahtomattaankin vaikuttaa. Keväällä 2022 Arkkitehtuurimuseon ja Designmuseon yhteiselle tapahtumapihalle rakennettiin Alusta-paviljonki, joka on tarkoitettu ihmisen ja muunlajisten eläinten kohtaamisille havainnollistaen kulttuurin ja luonnon yhteenkietoutuneisuutta. Arkkitehti Maiju Suomen ja Elina Koiviston ideoima paviljonki tarjoaa kasvualustan pölyttäjäystävälliselle niitylle sekä tapahtumapaikan ympäristökeskustelulle kaikenikäisen yleisön kanssa. [1] Pörriäiset ovat eräs ajankohtainen ja mediahuomiota saanut ihmisen ja muiden lajien yhteiseloon liittyvä kokonaisuus, jota kirjassa ei käsitelty, mutta johon sen teemoja voi kukin omatoimisesti soveltaa. Kirjan myönteisiä kohtauksia korostava painotus näkyy luonnollisesti myös siinä, millaiset eläimet kirjassa esiintyvät. Pääpaino on erilaisissa seuraeläimissä, mutta lajikadon kärsijöitä, villieläimiä ja tuotantoeläimiä käsitellään varsin harvassa artikkelissa.

Arkkitehti Iida Kalakoski, arkkitehtuurin historian ja rakennusperinnön hoidon yliopisto-opettaja, Tampereen yliopisto.

Viitteet

[1] Esittely / Alusta – Paviljonki ihmisen ja muunlajisten eläinten kohtaamisille, *Arkkitehtuurimuseo*, <https://www.mfa.fi/tapahtumat/esittely-alusta-paviljonki/> [Haettu 1.12.2022].